

KAPITALET, ÖVERHETEN OCH ALLA VI ANDRA

KLASSAMHÄLLET I SVERIGE
– DET RÅDANDE OCH DET KOMMANDE

GÖRAN THERBORN

STUDIEHANDLEDNING

av Pär Dalén & Joel Monsen Nordström

Om boken *Kapitalet, överheten och alla vi andra*

Vart är Sverige på väg? Det Sverige som en gång lovade bli jämlikhetens land har blivit Nordens mest ojämlika klassamhälle, med Västeuropas värsta förmögenhetskoncentration. Ojämlikheten skenar och fåväldet breder ut sig. Kapitalet och ett litet överskikt tar hand om en allt större del av samhällets resurser samtidigt som överheten i det offentliga livet oförblommerat ger uttryck för både folkförakt och klassförakt.

Sociologen Göran Therborn spårar denna omvälvande utveckling tillbaka till 1980-talets brytningstid och sätter in den i en stram historisk och jämförande klassanalys som bygger vidare på hans banbrytande studier från 1970- och 80-talen: *Borgarklass och byråkrati i Sverige* (1989) och hans mer klassiska verk *Klasstrukturen i Sverige 1930–80* (1981).

Kapitalet, överheten och alla vi andra (2018) är en skarpt genomborrande analys av dagens svenska klassamhälle och pekar på det digitaliserade ståndsamhälle som väntar i förlängningen av dagens tendenser. Den visar också vad som krävs för att ändra utvecklingens riktning och vilka sociala krafter som kan göra det. Denna bok kan ses som en fortsättning på Göran Therborns internationellt uppmärksammade bok *Ojämlikhet dödar* (2016).

Om projektet *Klass i Sverige*

Klass i Sverige är tankesmedjan Katalys största utredningsprojekt hittills. Under ledning av professor emeritus Göran Therborn kartlade ett 30-tal forskare från hela Sverige det svenska klassamhället i det 21:a århundradet. Projektets syfte var en heltäckande analys av det svenska klassamhället utifrån en rad olika forsknings- och samhällsperspektiv. Totalt 20 rapporter publicerades, presenterades och diskuterades under våren 2018. Dessa bidrog till att sätta klassanalys och klass i fokus för den offentliga och politiska debatten. Projektet avrundades i och med utgivningen av Göran Therborns nya bok om det svenska klassamhället: *Kapitalet, överheten och alla vi andra* (Arkiv förlag). Alla klassrapporter går att ladda ner gratis på www.katalys.org/klass.

Om Katalys

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv.

Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida. Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas.

Katalys startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan. 6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Om ABF

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) är arbetarrörelsens studieförbund. Vi erbjuder studiecirklar, kurser, föreläsningar samt kulturarrangemang i alla landets kommuner. ABF bildades för över 100 år sedan, den 16 november 1912. Bakom grundandet stod Socialdemokraterna, LO och Kooperativa Förbundet. Med verksamhet i hela landet, 59 medlemsorganisationer, 53 samarbetsorganisationer och 750 000 deltagare årligen är ABF Sveriges ledande studieförbund.

© ABFs förbundsexpedition 2019

Artikelnummer: ABF10566

Text: Pär Dalén och Joel Monsen Nordström

Layout: Jesper Weithz

Vad betyder klass och klassamhälle?

Vid cirkelns första träff kan det vara bra att låta deltagarna presentera sig och berätta varför de valt att vara med i studiecirkeln. Även om ämnet är tydligt från början, har deltagarna säkert olika skäl till varför de deltar. Du som cirkelledare får också möjligheten att känna av deltagarnas förväntningar. En möjlighet är att dela in gruppen i par, låta dem intervjua varandra och presentera för hela gruppen.

ÖVNING:

VEM ÄR JAG OCH VARFÖR ÄR JAG HÄR?

1. Para ihop deltagarna två och två, med papper och penna.
2. Ge deltagarna 15–20 minuter att berätta vilka de är och varför de deltar i studiecirkeln. Be dem anteckna svaren.
3. Samla deltagarna och låt deltagarna presentera varandra för gruppen.
Detta moment får ta tid. Troligtvis skiljer sig deltagarnas svar åt, vilket kan vara betydelsefullt för gruppen att diskutera. Gå vidare när ni är redo.

VAD BETYDER KLASS OCH KLASSAMHÄLLE?

Det första kapitlet i boken handlar om det svenska klassamhället och den ökade ojämlikheten. Se till att deltagarna har läst kapitlet och börja diskutera. Låt det ta den tid som behövs.

DISKUSSIONSFRÅGOR:

1. Är det något deltagarna reagerat på vid sin läsning? Någon fakta som var förvånande? Någon del som var vackert eller roligt formulerad? Något som var svårt att förstå eller något som de tycker saknades?
2. Vad menas med klassamhälle?
3. Klass kan diskuteras från olika perspektiv. Vilket perspektiv använder Therborn och vad har han för syfte med sin klassanalys? Vilket perspektiv föredrar ni?
4. Ojämlikheten har ökat. Är det något ni märkt av i er vardag?
5. Det svenska klassamhället etnifieras. Vad menar Therborn med det? Vem tjänar på denna etnifiering och hur kan vi motverka den?
6. Gå ihop två och två och diskutera hur ni tror utvecklingen med den ökande ojämlikheten kan brytas. Avsluta med en runda.

Motreformationen: Hur Sverige vände

Det andra kapitlet i boken ger en historisk återblick på klassamhället i Sverige. Therborn beskriver transformationen från ståndssamhälle till kulmen år 1980 när Sverige var världens mest jämlika land. Från 1980 och framåt har Sverige blivit allt mer ojämlikt. Se till att deltagarna läst kapitlet och börja diskutera. Låt det ta den tid som behövs.

1. Är det något deltagarna reagerat på vid sin läsning? Någon fakta som var förvånande? Någon del som var vackert eller roligt formulerad? Något som var svårt att förstå eller något som de tycker saknades?
2. Från 80-talet och framåt började industrisamhället att luckras upp ordentligt. Vad fick det för konsekvenser för LO, Socialdemokraterna och den övriga arbetarrörelsen?
3. Välfärdsstaten hade sin grund i industrisamhället och klassarbetet mellan dess centrala klasser. Vad har hänt med denna grund i och med finanskapitalismens genombrott? Vad innebär dessa förändringar för välfärdsstatens förutsättningar?
4. Therborn beskriver ett antal ekonomiska nyckelbeslut som fattades på 80-talet. Vilka var dessa och varför är de viktiga? Varför fattades besluten, tror ni?
5. Sedan 80-talet har det skett en marknadsisering och privatisering av den offentliga sektorn i Sverige. Hur kommer det sig att förändringarna inte ledde till fler protester?
6. Under den nyliberala eran har det skett en ideologisk motreformation, för att ändra den svenska befolkningens förhållningssätt. Vad menar Therborn med att entreprenörskapsideologin är del av ett "borgerligt klassmedvetande"?

Klasserna i dag

I bokens tredje kapitel redogör Therborn för hur det svenska klassamhället ser ut i dag och vilka som hör till de viktigaste förändringarna. Se till att deltagarna läst kapitlet och börja diskutera. Låt det ta den tid som behövs.

1. Är det något deltagarna reagerat på vid sin läsning? Någon fakta som var förvånande? Någon poäng som var vackert eller roligt formulerad? Något som var svårt att förstå eller något som de tycker saknades?
2. Therborn delar upp Sverige i fyra huvudsakliga klasser. Vilka är dessa och hur avgränsas de? Vilken klass skulle du säga att du tillhör idag utifrån dessa kriterier? Motivera svaren.
3. Sedan 1980 har det svenska klassamhället och dess ekonomiska struktur kraftigt förändrats. På vilka sätt? Vilka nya konfliktarenor har öppnats för motsättningen mellan arbete och kapital?
4. Vilka är löntagarnas maktresurser? Hur har dessa använts och hur används de idag? Hur kan löntagarnas makt stärkas, tror ni? Vilka löntagargrupper tror ni har störst intresse av att stödja en progressiv samhällsförändring?
5. Borgarklassen beräknas bestå av mindre än en procent av Sveriges befolkning ($\approx 76\,000$ personer) men de besitter en stor makt att påverka människors liv och samhällsutvecklingen. Vad ger dem denna makt och hur kan vi ta den ifrån dem? Vad får borgarklassen sina pengar ifrån?

ÖVNING:

HUR PÅVERKAR KLASSTILLHÖRIGHETEN VÅRA LEVNADSVILLKOR?

Sedan mitten av 1900-talet har Sverige bedrivit en offensiv välfärdspolitik, med stora

omfördelade mekanismer som ska kompensera för medborgarnas olika bakgrunder och ekonomiska förutsättningar. Vi har fri sjukvård, fri utbildning, lång föräldraledighet, generöst studiestöd och subventionerade mediciner för att nämna några exempel på välfärd.

Välfärden har dock inte avskaffat klassamhället och dess orättvisor. Klassbakgrund och klass-tillhörighet spelar fortfarande stor roll för individens chanser och levnadsvillkor.

Dela in deltagarna i smågrupper och be dem göra en lista över vilka skillnader i levnadsvillkor som folk upplever i dagens Sverige, beroende på ens klasstillhörighet. Vilka relativa fördelar eller bekvämligheter upplever mellanskikten och särskilt borgarklassen? Vilka skillnader finns mellan olika grupper inom arbetarklassen och mellanskikten?

Om grupperna har svårt att komma på något, kan du hjälpa till med exemplen nedan:

Har alla människor lika lätt att få tag i en bostad? Kan alla människor lägga undan sparpengar varje månad? Jobbar alla människor heltid? Känner alla människor någon som jobbar som chef? Kan alla människor arbeta fram till pensionsålder? Har alla människor råd att betala avgifter för barnens fritidsaktiviteter? Har alla människor makten att planera hur de ska utföra sitt arbete? Har alla människor koll på sina rättigheter gentemot en myndighet?

Be smågrupperna välja en eller flera av de skillnader som de har kommit fram till. Återsamlas i helgrupp och granska tillsammans hur dessa skillnader begränsar människors möjligheter till ett gott liv och vad dessa skillnader beror på. Avsluta med att diskutera vad som behöver förändras i samhället för att vi ska minska dessa skillnader i levnadsvillkor.

Uppe och nere: Skilda liv i klassamhället

Bokens fjärde kapitel ägnar Therborn åt att förklara hur människors livsmöjligheter är beroende av klass. Se till att deltagarna läst kapitlet och börja diskutera. Låt det ta den tid som behövs.

1. Är det något deltagarna reagerat på vid sin läsning? Någon fakta som var förvånande? Någon del som var vackert eller roligt formulerad? Något som var svårt att förstå eller något som de tycker saknades?
2. Klasstillhörighet har betydelse för människors livsmöjligheter. Hur har din klassbakgrund påverkat ditt liv?
3. Hur kommer det sig att inkomstskillnaderna i Sverige har ökat såpass markant?
4. Fattigdomen breder ut sig i Sverige. Vilka grupper är värst drabbade av den? Varför?
5. Allt fler i Sverige arbetar under prekära och stressiga arbetsvillkor. Många får minskad förmåga att planera hur de ska genomföra sitt arbete, till exempel genom övervakning. Hur tror ni att det påverkar människor? Är det något du känner igen från ditt eget arbetsliv, eller från vänners och bekantas?
6. Therborn menar att det tillkommit en ny "överhet" som tillsammans med ökade, klassklyftor äventyrar demokratin. Vad menar han med det? Håller ni med?

DISKUSSIONSÖVNING:

FÖRORT KONTRA LANDSBYGD

Förorter och glesbygdsorter är väsensskilda samhällen, men de förenas i att invånarna ofta upplever att samhället svikit och dragit sig tillbaka.

I den här övningen ska deltagarna försöka komma fram till hur klassamhället gestaltar sig i förorten respektive glesbygden. Dela in cirkeldeltagarna i par och diskutera frågorna nedan.

1. Vad finns det för likheter och skillnader mellan glesbygden och förorten?
2. I glesbygder bor ofta många med svensk bakgrund, medan det i förorter ofta bor många med utländsk bakgrund. Hur påverkar det orternas respektive situation?
3. Ser ni några skillnader i hur olika samhällsproblem förklaras av medier, beroende på om det är en stad, förort och landsbygd? Till exempel arbetslöshet, dålig hälsa, dåliga skolresultat eller boendesituationer?
4. Hur ska samhället komma till rätta med ojämlikheten i respektive orter? Är det samma åtgärder som krävs, eller krävs olika lösningar?
5. Hur kan invånarna i dessa orter känna mer samhörighet?

Den historiska vändningen och den kommande kampen mellan kapital och arbete

I det avslutande kapitlet beskriver Therborn fåväldets nedgång och återuppståndelse, samt ger en spaning om arbetets framtid. Se till att deltagarna läst kapitlet och börja diskutera. Låt det ta den tid som behövs.

1. Är det något deltagarna reagerat på vid sin läsning? Någon fakta som var förvånande? Någon del som var vackert eller roligt formulerad? Något som var svårt att förstå eller något som de tycker saknades?
2. Vi står inför en teknisk-social samhällsförändring. Hur menar Therborn att denna kan komma att påverka arbetarklassen? Hur kan vi påverka denna utveckling, tror ni?
3. Jämställdheten har fortsatt utvecklats positivt, enligt Therborn. Hur ser kopplingen mellan kön och klass ut?
4. Enligt Therborn kämpar kapitalet mot professionerna. Vad menar han med det? Och varför gör de det?
5. Therborn menar att tre p:n – proletariatet, prekariatet och professionerna – kan utgöra motståndet mot det växande pengaväldet. Hur tror ni att vi kan ena dessa grupper i kamp mot kapitalet och den politisk-ekonomiska eliten?
6. Ojämlikheten fortsätter att öka och klass-samhället blir allt mer polariserat. Vad behöver göras på politisk nivå för att vända utvecklingen? Diskutera två och två. Avsluta med en runda.

DISKUSSIONSÖVNING:

VAD KAN JAG GÖRA?

I boken beskrivs ett brutalt klassamhälle vars klyftor har fördjupats sedan början av 1980-talet. Ännu fortsätter ojämlikheten att öka. Hur framtidens Sverige kommer att se ut avgörs av kampen mellan dem som vill förvärra klass-samhället och oss som vill avskaffa det.

Nu ska cirkeldeltagarna själva fundera på vad de skulle kunna göra för att uppmärksamma och bekämpa klassamhället. Be dem gå ihop två och två och diskutera vad man kan göra för att lyfta fram klassamhällets följder i områdena där de verkar. Avsluta med en runda.

Till dig som är cirkelledare

Den här delen är ett stöd för dig som cirkelledare och kursledare. Den innehåller praktiska tips när det gäller hur man leder en cirkel och förslag på upplägg av den. Välkommen som cirkelledare i ABF!

HUR ARBETAR MAN I EN STUDIECIRKEL?

Kanske har du varit cirkelledare tidigare eller själv gått en studiecirkel så att du känner till grundtanken. Om inte är det viktigt att du får en känsla för hur man arbetar i en studiecirkel, grundtanken är att alla i cirkeln delar med sig av sina kunskaper och att man lär sig tillsammans. Demokrati och delaktighet är två viktiga hörnstenar i en studiecirkel. Alla ska kunna påverka och känna sig delaktiga i arbetet. Det är det arbetsätt som gör att många upplever en studiecirkel som ett socialt givande, roligt och kreativt sätt att lära sig tillsammans.

ATT TÄNKA PÅ INNAN CIRKELN STARTAR

Tillsammans med din kontakt på ABF går du igenom upplägget av studiecirkeln. Stäm av studiematerial, lokal och om det finns kunskap om deltagarna som är bra att ha med sig för dig som ledare. Kanske finns det sådant som kan vara värdefullt att veta om dina deltagare i förväg, exempelvis om de kommer från en och samma förening eller om de har anmält sig via ABFs kursprogram som är riktat mot allmänheten.

VAD ÄR VIKTIGT I ROLLEN SOM CIRKELLEDARE?

För dig som ledare gäller det att skapa ett generöst klimat där alla känner sig delaktiga. Eftersom studiecirkeln bland annat kännetecknas av tid för reflektion och frågor är det viktigt att du som ledare ger plats och tid för det. I början av varje träff bör du öppna för frågor från föregående träff och berätta

om dagens arbete. I slutet av träffen är det också viktigt att du lämnar tid för reflektion och frågor.

I grupper brukar det oftast finnas några som har lättare än andra att uttrycka sig och ta plats. Som ledare är det din uppgift att se till att så många som möjligt deltar i samtalen. Frågor som "Är det här något du känner igen?" eller "Hur tänker du om det?" är några inbjudande meningar till en person som sitter tyst.

En grupp utvecklas hela tiden och för en del tar det några gånger innan gruppen känns så trygg att de vill delta i samtalen.

ALLA SKA KUNNA VARA MED

I våra studiecirkelns finns människor med olika bakgrund, förutsättningar, möjligheter och intresseområden. Det är vi glada för. Utan mångfald i gruppen förlorar studiecirkeln sin kraft. Därför är det viktigt att alla som deltar har möjlighet att vara med på lika villkor. Någon kan ha en synlig funktionsnedsättning, en annan har en dold. Några har svenska som modersmål, någon har det inte. Genom dialog med deltagarna brukar det gå ganska smidigt att hitta ett upplägg som fungerar för alla.

Kom ihåg att ingen förväntar sig att du ska gissa dig till vad varje individ behöver. Ge dem därför möjlighet att tala om det redan i samband med att de anmäler sig. Det behöver inte bli mer märkvärdigt än att du frågar: "Är det något jag som cirkelledare behöver veta inför första träffen?"

Ofta handlar det om ganska enkla åtgärder. Det kan vara glutenfritt fika, tillräckligt med pauser, studiematerialet utdelat i förväg, hörslina, förstora text, framkomlighet för rullstol, extra tydligt språk med mera. Det mesta kan lösas med en öppen inställning och god framförhållning.

Skulle det trots allt uppstå behov som inte går

att tillgodose är det ändå viktigt att visa att du ser och respekterar individen. I slutändan är det inte tekniska detaljer som gör en studiecirkel tillgänglig, utan att deltagarna känner sig välkomna som de är. Därför är bemötandet många gånger avgörande.

PRAKTISKA SAKER ATT TÄNKA PÅ

Det finns en del praktiska saker att tänka på som cirkelledare. Du ska fylla i närvarolistan, digitalt eller på papper. Se till att den tekniska utrustning som krävs för studiecirkeln finns tillgänglig och fungerar. Den första gången är det extra viktigt att vara ute i god tid, så deltagarna känner sig välkomna. Ställ iordning i lokalen. Försök sitta så att alla ser varandra. När ni lämnar lokalen ska den vara iordningsställd. Kom också ihåg att tala om för deltagarna att det är ABF som arrangerar studiecirkeln. Om det är genom en organisation – exempelvis en fackklubb, PRO eller patientförening – cirkeln genomförs så talar du om att det är den organisationen i samarbete med ABF.

VAD ÄR EN ARBETSPLAN?

När man planerar en studiecirkel behövs en arbetsplan. Det är ett arbetsdokument som lägger en bra grund för att man ska nå målet med cirkeln. Vare sig du gör arbetsplanen själv eller använder en mall är det viktigt att du stämmer av med deltagarna. Finns det alternativa upplägg? Andra önskemål? När gruppen har enats om arbetsplanen och eventuella ändringar gjorts så lämnar du en kopia till ABF.

CIRKELLEDARUTBILDNING

Alla cirkelledare inom ABF har möjlighet att gå en cirkelledarutbildning. Det första steget är ett introduktionssamtal. Det andra är grundutbildning steg G, som omfattar nio timmar. Efter det finns

fördjupningskurser om lärande, gruppdynamik, att vara cirkelledare, med mera. Tala med ditt lokala ABF-kontor om du är intresserad av att gå en cirkelledarutbildning.

ABF:S VERKSAMHETSFORMER

ABF har tre verksamhetsformer: studiecirkel, annan folkbildningsverksamhet och kulturprogram. I studiecirkeln deltar minst tre och högst tjugo deltagare, inklusive cirkelledaren. Cirkeln är på minst tre träffar med sammanlagt minst nio studietimmar (en studietimme = 45 minuter). I annan folkbildningsverksamhet är formerna friare och flexibla, här finns pröva-på-verksamhet, workshops, temakvällar, endags- och helgkurser. Kulturprogram framförs inför eller tillsammans med minst fem deltagare utöver studieförbundets ledare. Det kan vara föreläsningar, teaterföreställningar, konserter, debatter med mera. Ett kulturprogram ska pågå i minst 30 minuter och vara utformat så att det bidrar till att skapa delaktighet, upplevelse och eftertanke.

Läs mer om ABF och ABFs verksamhetsformer i foldern "Med i ABF": www.abf.se/medlemsorganisation

Läs mer!

2018 släppte Katalys den stora utredningen *Klass i Sverige* där Göran Therborns bok ingår. Vill ni studera vidare finns 20 underlagsrapporter och filmade seminarier fritt att ladda ner och använda på www.katalys.org/klass

Håll dig uppdaterad genom att följa *Klass i Sverige* på FB och prenumerera på Katalys nyhetsbrev.

Den här studiehandledningen har tagits fram av Katalys i samarbete med ABF, och innehåller ett upplägg för studiecirkel i boken *Kapitalet, överheten och alla vi andra*. I den finns förslag på hur cirkeln kan arbeta metodmässigt. Det finns också förslag på diskussionsfrågor och reflektion kring dagens klass-samhälle och vad vi kan göra för att bekämpa det.

Gå en cirkel hos ABF
och lär dig tillsammans med andra!